

הלכה כרבי אלעזר

פסקי הלכה והוראה מתוך משנת רבנו הגדול
מרן הגאון

רבי אלעזר מנחם מן שך זצוקללה"ה

בעל "אבי עזרי"

*****

נכתב ונסדר בס"ד לקראת יום הזכרון התשיעי להסתלקות מרן זצ"ל

ע"י

שמואל ברוך גנוט

י"ב בחשוון התשע"א

אלעד

יו"ל ע"י "דרכי חינוך"

חשון התשע"א

למותר לציין את גודל האבידה והיתמות הרבה של כלל עולם התורה, עם הסתלקותו של אבי הישיבות מרן רשכבה"ג בעל 'אבי עזרי' צצוק"ל, אשר הנהיג את עולם התורה ברמה עשרות בשנים ותורתו, קדושתו ומעלותיו האירו לארץ ולדרים עליה במשך כמאה שנים.

בכל שנה, עד יבוא משיח בס"ד בקרוב, מציינים בסילודין ב'דרכי חינוך' את יום פטירתו של רבנו זי"ע, בכינוסי חיזוק והתעוררות, ללמוד מדרכי רבנו ולקבל ע"ע ולו מחשבה אחת של מוסר לע"נ הטהורה. לדעת מה חסרנו ועד כמה מוטל על כולנו להמשיך את דרכו של מרן זצ"ל בכל עוז.

עם ציון יום הסתלקותו התשיעי של מרן זצ"ל ראינו לנכון להביא אל בית הדפוס את קונטרסו החשוב של הרב הגאון רבי שמואל ברוך גנוט שליט"א, מח"ס ויאמר שמואל ושא"ס, אשר יביא בס"ד לתועלת מרובה לאבות ולבנים, לראות כיצד עמל התורה בעיון של מרן זצ"ל עולה בקנה אחד עם יגיעת ההלכה ולימוד אסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא. וברכת התודה להגה"מ שבעין טובה ונפש חפצה מסר לן את חיבורו בכדי לזכות את הרבים, להגדיל תורה ולהאדירה, לזכות מרן זצ"ל.

והקב"ה יעזרנו לראות מהרה בטוב ה', בבנין בית הבחירה ובתחיית המתים.

הכו"ח לכבוד התורה ולומדיה

הרב מיכאל דור יו"ר ארגון 'דרכי חינוך'

בפתח

בן תורה צעיר ויקר עלה לארץ ישראל מצרפת הרחוקה והשתקע באהלי תורה בישיבת פוניבז'. הבחור, כיום מרביץ תורה בבני ברק, נהג לשטוח את כל שאלותיו וספיקותיו בהלכה בפני מרן זצ"ל, כאשר ראש הישיבה זי"ע משיב על כולנה אחת לאחת, בכל פעם שהגיע לשאול, ופסק לו להלכה ולמעשה את הדרך בה יילך. כאשר הזמין הבחור את מרן ראש הישיבה זצ"ל לסדר לו קידושין בשעטו"מ, אמר לו מרן זצ"ל: "עד כה חשתי אחריות עליך, מפני שהגעת לישיבה ללא הורים, רחוק מכל בני משפחתך שבגולה, ועל כן השבתי לך על שאלותיך בהלכה. אך כעת, עם בואך בס"ד בברית הנישואין, אני חוזר להנהגתי, שלא להשיב לשאלות בהלכה, מחמת החשש והפחד שלי להורות אליבא דהלכתא. מכאן ואילך תשאל את רבי ניסים קרליץ"¹...

בהסכמת ראש גולת אריאל מרן זצ"ל בתאריך ט"ז סיון תשל"ד, לספר 'טבילת כלים', כתב רבנו זצוק"ל: "אין לי חלק יד ושם בענינים הנוגעים למעשה בעניני איסור והיתר ואני טרוד תמיד בענינים הנלמדים בהישיבה הקדושה"². ואמנם עם כל זאת נודע

¹ שמעתי מבעל המעשה הרא"מ שליט"א.

² וסיפר לי מחבר הספר 'טבילת כלים' הרה"ג רבי צבי כהן שליט"א, שכאשר יצא מבית מרן זצ"ל וההסכמה בידו, ניגש אליו הרה"ג רבי דוד עדס, רב קהילת המשאהדים בירושלם שהסתופף בצל רבנו זצ"ל, ואמר לו ש"אי אפשר לפרסם כזאת הסכמה, שבה הרב שך כותב שהוא אינו מבין בהלכה. הלא יהיו כאלו שינפנפו בזה שאם כך, כיצד מרן מתערב בנושאים של הלכה וכו' ". והחליטו השניים לעלות לישיבה ולשאול את פי הגאון רבי שלמה ברמן זצ"ל. הגר"ש קרא את ההסכמה והצטחק, באומרו: "וכי יהיה מאן דהוא שיחשוב שהרב שך

בשער בת רבים שלא זנח ידו ותורתו כי רבה מענייני הלכה, יחד עם ידיעותיו והקף תורתו בכל כל מקצועות התורה, ללא יוצא מן הכלל, אשר כל שבילי דרחמנא נהירין ליה, ויעידו על כך חיבוריו, מכתביו ואגרותיו, העוסקים בכל חלקי התורה, גם בנושאים רבים למאד שלא עסק בהם בלימודי הישיבה הקדושה.

*****

הרב שלמה לורינץ ז"ל סיפר שעסק בנושא הלכתי ציבורי כבד משקל, והתייעץ עם מרן הגרש"ז אוירבך זצ"ל בענין. מרן הגרש"ז סירב לקבל עליו אחריות בענין, "אלא אם כן יצטרפו אליו שניים מגדולי הפוסקים". שאלו הר"ש לורינץ: "מי מגדולי הפוסקים?".

השיב הגרש"ז זצ"ל: "הגאון רבי אלעזר מנחם מן שך והגאון רבי יוסף שלום אלישיב".

תמה הר"ש לורינץ: "בשלמא מרן הגרי"ש אלישיב מוכר וידוע הוא כגדול בהלכה, אך מרן הרב שך הרי אינו עסוק בעניני הלכה?!

ענה הגרש"ז: "אם הגרא"מ שך היה מוכן להצטרף, הוא היה מצטיין בהלכה לא פחות מאשר בחידושי התורה שהוא משמיע בישיבה. הוא גאון מיוחד שאין כמוהו, ואם יחליט לעסוק בהלכה, יהיה גדול הפוסקים"!!! (ס' במחיצתם ח"א עמוד 386).

*****

סיפר הגאון רבי חיים קארפ זצ"ל, שהיה רב גוברין בתוה"ק והרב האחראי על השחיטה בעיר באר שבע והיה מרבני תל אביב, שהתייעץ רבות בעניני הלכות שחיטה וניקור עם רבנו זצ"ל, בלומדו העניינים בכולל פוניבז', ותמיד יצא בדברו בהתפעלות עצומה, כיצד ראש הישיבה, ה"טרוד תמיד בענינים הנלמדים בהישיבה הקדושה", משיב לו על כל שאלותיו בהלכות אלו, מפלפל ומסלסל כיד ה' הטובה עליו כי רבה, ובקי גדול בכל הש"ך

לא מבין בהלכה? הרי הוא גדול מאד בהלכה! פשוט שהראש ישיבה כתב את הדברים מרוב ענוותנותו ותו לא מיד!..."

והט"ז דשם. "הרב שך מצטט בעל פה סעיפים קטנים של ה'פלתי' על לשונם!", היה מתפעל ונפעם.³

והעידו נכוחה בני הישיבה כיצד מרן זצ"ל היה ניגש, בסערת נפשו וריגשת רוחו הנודעת בשעת שדידת מערכותיה של תורה, ומצביע, בדיוק נמרץ, על דברי הש"ך וביאור הגר"א, בכל מקום שהוא בד' חלקי שולחן ערוך, כחוט השערה לא יחטיא.

וכך מספר בעל משמר הלוי הגרמ"מ שולזינגר זצ"ל⁴: סיפר לי אחד מגדולי הת"ח שליט"א בבני ברק: פעם אחת הייתי שליח של אברך אחד, מתלמידי פוניבז', לשאול שאלה חמורה בענין חמור ב"אבן העזר" מקמיה רבנו ה"קהילות יעקב" זצוק"ל. הגשתי את נוסח השאלה, ורבנו הקה"י קרא את הכתוב ואמר לי: "הלא אינני רב ושאלה זו צריך לשאול לרבנים, שלמדו באופן שאפשר לפסוק הלכה, טור וב"י ושו"ע ושו"ת". ושאלתי לאיזה רב לפנות, שאוכל להיות בטוח שהוא למד עד מסקנת הפסק הלכה? הרהר רבנו הקה"י והשיב: "תלכו אל הרב שך".

ושאלתי: "והאם הרב שך למד באופן הנ"ל של מסקנת ההלכה?"

והשיב רבנו הקה"י: "אומר לכם, איך הרב שך למד-אינני יודע. אבל אני יודע ברור שהמושכל ראשון שלו הוא פסק הלכה. הוא איננו צריך לעיין בשום ספר. רק תגידו לו את השאלה, ומה שיעלה בדעתו במושכל ראשון ויאמר לכם- זהו הפסק הלכה".

שמתי פעמי לבית מרן הגרמ"מ שך זצוק"ל, לא סיפרתי לו שנשלחתי ע"י רבנו הקה"י זצוק"ל, אלא רק הצעתי לפניו את השאלה. ומיד אמר לי מרן הרב שך: "הלא אינני רב. זה שאלה השייכת לרבנים..."

אמרתי: "השואל הוא פלוני"...

³ מפי נכדיו שיחי'.

⁴ ס' פניני רבנו האבי עזרי עמוד קמ"ה.

ומיד אמר ראש הישיבה: "אם כך, הלא מחויב אני בדבר. הוא הרי תלמיד הישיבה". ומיד השיב על אתר מה לעשות למעשה...

*****

מרגלא בפומיה דהגאון הגדול רבי גדליה נדל זצ"ל, שהיה תלמידו של רבנו זצ"ל בישיבת לומזא, והיה מגיע לביקור חג בכל חול המועד מדין "מקביל פני רבו ברגל", על מרן זצ"ל: "הוא יודע את כל ארבעה חלקי שולחן ערוך עם כל הנושאי כלים, ואמנם העולם לא יודעים ולא רואים את זה, אבל ככה זה. וכבר כשלמדנו בלומזא ראינו זאת". (פניני רבנו האבי עזרי עמוד פ').

*****

רבים מגדולי ישראל התייחסו בהפלגה לדעתו בהלכה, וידוע שעוד מרן הגר"ח ע מסר לו שאלות קשות שיכתוב דעתו עליהם, ביניהם שאלות שנשאל ממרן החזו"א, כמו מכירת בכורות ויו"ט שני של גלויות לעולים מחו"ל שהגיעו באמצע יו"ט – שנכתבו עליהם תשובותיו של מרן.

ושמעתי מעד ת"ח ונאמן ששמע מהגאון רבי שלמה שמשון קרליץ זצ"ל, אב"ד פתח תקווה, ומי שהיה לו שנים הרבה פתחון פה לפני מרן זי"ע בעניני חושן משפט ואבן העזר, שהיה אומר:

"על שנים מגדולי הדור האחרון הייתי סומך בעיניים עצומות בכל נושא הלכתי, גם בלי לדעת טעם ונימוק – על מרן האבי עזרי ועל מרן הגרי"ש אלישיב".

ושמעתי מהגר"מ גרוס שליט"א גאב"ד חניכי הישיבות, שמרן זצ"ל שלחו אל מרן הגרש"ז אוירבך זצ"ל, כדי שיביע דעתו בענין כת הפאלשים וכשרותם, ורצה מרן זצ"ל שהגרש"ז יחתום ראשונה על מכתב גדולי התורה בתור פוסק הלכה. ואולם הגרש"ז אמר, שמשום האי טעמא גופא על מרן נ"ע לחתום ראשונה, כי דעת התורה שלו היא אמיתית וכוללת גם עניני ההלכה למעשה, וגדול הוא ורב גוברין בהוראה והלכה, כגדלותו בליבון עומק הסוגיות.

*****

למרות, ואולי בגלל, כל זאת, היה רבנו זצוק"ל מיראי הוראה והקפיד ככל יכולתו שלא להשיב בדברי הלכה. אך חרף הסתרתו הגדולה של רבנו זי"ע, הוצרך להשיב מפעם לפעם בעניני הלכה ולעסוק בדברי הלכה למעשה, ואנו ליקטנו הדברים שלהלן, ליקוטי בתר ליקוטי, זעיר פה זעיר שם, מתורת רבנו ומשנתו, כתביו, אגרותיו וכתבי תלמידיו ושמועתם.

והנה במרוצת השנים, עוד בחיי חיותו דרבינו זצ"ל וביותר אחר הסתלקותו לגנזי מרומים, התפרסמו הנהגות רבות ונכבדות מהנהגותיו בעניני הלכה ומנהג, כתובים עלי גליונות וספרים בידי בני משפחת רם, באי ביתו וחבר תלמידיו. ואולם ביריעה קצרה זו לא הבאנו את מירב הנהגותיו אלו, כיון שהמדקדק בהם יראה לנכון שרבנו ז"ל נהג בהם לא מפאת הכרעותיו ההלכתיות האישיות, אלא משום שכך נהגו בבית אבא, באשכנז או בליטא, כפי אשר העיד בעצמו פעמים רבות, בהתייחסו להנהגותיו בקודש⁵. וכפי הידוע לכל, הניף רבנו זצ"ל את דגל שמירת המנהגים ו"אל תיטוש" בכל עוז, מסר נפשו על הדבר, והורה כך לרבים וליחידים, לדבוק בדרכי אבות ומנהגיהם. [ומעניין לציין שמרן זצ"ל הורה להגאון רבי צבי פרידמן שליט"א שבמקום ובמנין מתפללים שנהגו בו כמנהגי אבות מסויימים, אין לשנות את מנהגיהם משום "אתרא דמר", ולכן לא איפשר לבטל את אמירת ההלל בביהכ"ס בליל הסדר, למרות דעת החזו"א בענין]. וע"כ נהג גם הוא בעצמו, שלא לשנות ממנהגי אבותיו בשום דבר וענין, ולכן השתדלנו להביא כאן אך ורק הכרעות הלכתיות, בירורי הלכה והנהגות הלכתיות מובהקות, שאינם ענין כ"כ למנהג, כאשר יראה הקורא. וכמובן שכל דבר וענין שנכתב שלא כדת, יש לתלותו בקוצר המשיג וגדלות המושג, וחלילה לתלות בוקי סריקי באילנא רברבא, ויש לעיין בדברים במקורם הטהור ולא לסמוך כלל ועיקר על הנכתבוייהי רעוא קדם נורא עלילה, שזכותו של רבנו הגדול זצוקללה"ה, אשר זכרו לא מש מאיתנו, תעמוד לנו. תורתו מגן לנו,

⁵ ולמשל: מרן זצ"ל נהג לקדש על החלות בשבת קודש בבוקר, כדעת הראב"ד, כיון שכך נהגו אבותיו. וכך נהגו גדולי תורה נוספים, עי' תל תלפיות קובץ ס'.

היא מאירת עינינו, הוא ימליץ טוב בעדנו, עד בוא משיח גו"צ
במהרה.

שמואל ברוך בלאמו"ר הרה"ג רבי יעקב צבי שליט"א גנוט

נר זכרון

לע"נ סב רעייתי הרב אלתר אליעזר פלדמן
זצ"ל

בן הרה"צ רבי יחיאל זצ"ל

אשר בי"ב חשון חל יום זכרונו הטהור

תנצב"ה

הכתובת להערות והארות:

שמואל ברוך גנוט

התאנה 12 אלעד

03-9170244

זמן קריאת שמע

מרן זצ"ל סבר שסוף זמן קריאת שמע המופיע בלוח א"י להגרי"מ טיקוצ'ינסקי, אינו הזמן האמיתי של המג"א וסיעתו, וסוף הזמן האמיתי הוא כרבע שעה מוקדם יותר. והעיד על עצמו שכן הוא עצמו מקפיד לקרוא ק"ש רבע שעה לפני הזמן המופיע בלוח א"י. והיינו כרבע שעה הוא ע"פ צאת הכוכבים של "כחצי שעה" לאחר שקיעה ברוב ימי השנה⁶. והעידו בשמו נכדיו יבלחט"א שמרן זצ"ל היה מעירם משנתם תמיד לפני סוף זמן ק"ש של המג"א, כדי שיספיקו לקרוא ק"ש לפני סוף זמן זה. ועוד העידו שבשבתות השנה קרא ק"ש לפני פסוקי דזמרה, וזאת אע"פ שבישיבת פוניבז' קראו תמיד ק"ש בברכותיה לפני סוף זמן ק"ש של המג"א המופיע בלוח א"י, ומרן זצ"ל נהג כן לפי חשבוננו שיש להקדים רבע שעה קודם לכן⁷.

תפילין

מרן זצ"ל נהג להניח בחו"ל תפילין בחוה"מ, כמנהג רובא דרובא של בני חו"ל, וסיפר שבליטא, ואפילו בוילנא, פרט לקלויז של הגר"א ז"ל, הניחו תפילין בצנעה בבית. וכשעלה מרן זצ"ל לארץ ישראל הסתפק האם עליו לנהוג כבני א"י שלא מניחים תפילין בחול המועד, והתבונן והכריע כדעת הפוסקים הסוברים שמצות הנחת תפילין אינו חיוב בכל יום ויום, אלא חיוב תמידי ומתמשך, ולכן שייך להניח תפילין בזמן אחר, כשיעור הזמן שהחסיר את זמן ההנחה בחול המועד. והסכים

⁶ כ"כ בשמו בספר בירור הלכה ח"ד או"ח סי' נ"ד שציין גם למש"כ בענין זה בבירור הלכה תליתאה (עמוד נ"ד) בשם הגר"א ז"ל מלצר זצ"ל. וכתב דאפשר ומרן זצ"ל ס"ל כדעת הגר"א קוטלר זצ"ל שאין מקום לחשב ע"פ זמן צאת הכוכבים של 90 דקות לאחר השקיעה, וע"כ יש לחשב מהנץ החמה עד שקיעת החמה, וע"פ הערה זו נקט מרן זצ"ל להיפך לחומרא, לחשב ע"פ צאת הכוכבים מוקדם יותר. וע"ע בירור הלכה תניינא עמו' קמ"ד וקמ"ט, ומש"כ שם בשם הגר"ש ברמן זצ"ל.

⁷ כן הוא בבירור הלכה שם, יעו"ש עוד.

עימו מרן הגרי"ז. וכך נהג למעשה, שלא הניח תפילין בחוה"מ⁸, אך "השלים" את הנחת התפילין של ימי חוה"מ, בימים שלאחר חוה"מ⁹. ובקובץ תל תלפיות (קובץ ס') כתבו נכדי מרן זצ"ל דברים אחרים, כך: בן חו"ל שנשתקע בא"י, שאל בשנת תשל"ג את מרן זצ"ל כיצד ינהג לגבי הנחת תפילין בחוה"מ, שעד כה הניחם בחו"ל. והשיב לו מרן זצ"ל שימשיך להניח תפילין גם בחול המועד, והמשיך והוסיף שבחו"ל בכל המקומות נהגו להניח תפילין בחוה"מ חוץ מעירו של רבינו הגר"א זי"ע, וכשעליתי לארץ ישראל שאלתי ע"ז את הגאון רבי איסר זלמן מלצר זצ"ל ואמר לי להמשיך להניח גם בא"י. **אמנם אני למדתי היטב את הסוגיה ויצא לי למעשה שלא להניח בחוה"מ**, לכן אין אני מניח בחוה"מ, {ומרן זצ"ל עשה ע"ז התרת נדרים}. אמנם מכיון שרבי איסר זלמן הורה שיש להניח, לכן אמרתי לך שתמשיך להניח.

מרן זצ"ל היה נכנס לבית הכסא המיועד לעשיית צרכים קטנים עם תפילין של יד מכוסים בשרוולו¹⁰.

תפילה

יש לומר "משיב הרוח ומוריד הגשם" בסגול תחת הגי' ¹¹. [והעידני חכ"א ששאל את מרן הקה"י זצ"ל האך לומר, ואמר לו הסטייפלר זצ"ל שיש הנהגים כך ויש הנהגים כך, אך מכיון שמרן זצ"ל סובר שצריך לומר עם סגול, שיאמר עם סגול].

⁸ ויש שהעידו בשמו שהניח בצנעה לזמן קצר בלא ברכה, כד' המשנ"ב סי' ל"א בשם הט"ז, ועי' ס' משנת תפילין (שם). קובץ מבקשי תורה (קובץ לב, סי' לו, עדות הרי"י פרלמן, וכן העיד בפני חכ"א).

⁹ ספר הזכרון לע"נ מרן הגרש"ז אוירבך זצ"ל (ח"ב עמוד תש"ל). וכהוראה זו השיב הגרי"ז למעשה להגרא"י פינקל זצ"ל (שם). וכע"ז במועדים וזמנים (ח"ג עמוד רס"ז בהגהה). ועיין בספרי משנת תפילין (עמוד ריז ואילך ועמוד רמ) בארוכה בגדרי הדברים. וע"ע בענין בספר אור לארבעה עשר (מהגר"מ גרוס שליט"א, פ"ב).

¹⁰ מובא בספר הזכרון להגר"ע עטיה זצ"ל. וראה הרבה מהנהגות מרן זצ"ל בענין עטיפת טלית והנחת תפילין בקובץ תל תלפיות (קובץ נ"ו), מאמר הגר"מ גרוס שליט"א.

¹¹ מתוך מכתב הסכמה לספר העוסק בענין זה.

אמר בקדושה "על יד נביאך" בפתח בא'.¹²

מרן זצ"ל הורה שהעומד במעבר ציבורי ומתפלל שמונה עשרה, מותר לעבור כנגדו.¹³

בזמן שאשה טרודה עם הילדים, תתפלל 'ברוך שאמר', 'אשרי ו'ישתבח', ברכות ק"ש, קריאת שמע ושמונה עשרה, ולזה ניתן לאשה בד"כ זמן. ובתפילת מנחה "צריך זמן רק חמשה רגעים לתפילת שמונה עשרה".¹⁴ המסתפק האם אמר בימות החמה 'משיב הרוח ומוריד הגשם' או 'מוריד הטל', וגם מסתפק האם אמר צ' פעמים 'רב להושיע מוריד הטל', אין זה נקרא ספק ספיקא, כיון דאם לא אמר צ' פעמים 'מוריד הטל' תלין בודאי דאמר דאמר 'משיב הרוח ומוריד הגשם', דאם היה ספק, היה אסור לו לחזור על תפילתו.¹⁵

אפשר לברך את חיילי הצבא פה בא"י ב'מי שבירך' בנוסח המקובל הנאמר לחולי ישראל, אך אין לעשות שום שינויים מכפי הנהוג עד היום בענין זה. וגם אין לערוך "מי שבירך" מיוחד לבני תורה, והכל נכלל כבר ב"יקום פורקן" וב"מי שבירך" הנאמר לאחריו, שם מוזכרים העוסקים בתורה והעוסקים בצרכי ציבור באמונה.¹⁶

¹² ראה ישורון (קובץ טז עמוד תתסב, מאמר הרש"י פרידמן), מוריה (גליון לט סיון תשל"ב), מבקשי תורה (קובץ טו עמוד רפב). וראה במכתבי במבקשי תורה (קובץ טז) ומכתב הר"י סץ (שם קובץ יז). וראה במש"כ בזה בקונטרס קדושתך נקדיש להגרא"י וועסטהיים שליט"א, שהביא דעת מרן זצ"ל בזה ומש"כ ע"ז.

¹³ כן העידו בשמו בספר הזכרון להגר"ע עטיה זצ"ל, עמוד 468. וכ"כ בשו"ת מהרש"ם

¹⁴ מכתבים ומאמרים ח"ג עמוד ע"ד.

¹⁵ קובץ ישורון ח"י, שביבי אש, מפי הרה"ג רבי זבולון שוב, וציין לד' המשנ"ב והשעה"צ סי' קפ"ח סקט"ז.

¹⁶ מכתבים ומאמרים ח"ג עמוד ע"ב.

כשטעה בתפילת מוסף של ראש חודש וחתם "מקדש ישראל והזמנים" במקום "מקדש ישראל וראשי חדשים", אינו צריך לחזור, כיוון שגם ראש חודש נכלל בכלל הזמנים והמועדים¹⁷.

סיפר מרן הגרש"ז אוירבך זצ"ל שבפגישתו עם מרן זצ"ל בישיבת הנהלת "ועד הישיבות" אמר לו מרן זצ"ל שמנהגו להמתין קודם צאתו לדרך מבני ברק לירושלים, מלברך 'אשר יצר' עד שעת הנסיעה ומברך בנסיעתו 'אשר יצר' ומסמיכה לתפילת הדרך, וכדברי השו"ע (סי' ק"י סעיף ו') שהר"מ מרוטנבורג ז"ל היה מסמך תפילת הדרך לברכת 'הגומל חסדים'. אך עדיין אין דעתו נוחה מכך, לפי שבאופן זה אין ברכת 'אשר יצר' סמוכה לזמן חיובה¹⁸ ואמר לו הגרש"ז א שהוא עצמו כלל אינו אומר תפילת הדרך בנסיעה מבני ברק לירושלים, והשיב לו מרן זצ"ל שיש לו על מי לסמוך בהנהגה זו, כי גם מרן הגרי"ז לא היה אומר תפילת הדרך בכהאי גוונא, אלא כוללה בברכת 'שומע תפילה' שבשמונה עשרה¹⁹. ומרן זצ"ל נהג לומר תפילת הדרך מיד ביציאה מהעיר כשעלו על הכביש הבינעירוני²⁰.

נטילת ידים

ניתן ליטול ידים בחדר האמבטיה ולברך בחוץ, ולענין הרוח רעה השורה על הידים ודאי דאפשר לצרף לזה את הסברה שהביא החזו"א (ידים א, כו) שאפי' הנוטל ידיו בבית הכסא ויצא, ועדיין המים הם טופח

¹⁷ מכתב מרן זצ"ל בכת"י, הודפס בקובץ ישורון י"א קונטרס מאורי אש. ומרן זצ"ל ציין לערכין י' א' שראש חודש נקרא מועד. וזהו דלא כמש"כ בשו"ת מנחת אלעזר ח"ג סי' י"ט. ועי"ש בהארות שבמאסף ישורון הנ"ל.

¹⁸ ובמשנ"ב (סי' ז' סק"ו) כתב שטוב להיזהר לברכה מיד.

¹⁹ ס' הליכות שלמה (תפילה פרק כ"א). ובקובץ מבקשי תורה (קובץ ל"ב סי' ל"ד). וכל שם בשם נאמן ביתו הר"י אסחייק שלפעמים היה מרן זצ"ל היה מרך ברכת שהכל על סוכריה ואח"כ מברך תפילת הדרך.

²⁰ עדות הר"י אסחייק בקובץ מבקשי תורה שם.

ע"מ להטפח על ידיו, ששוב מטהרין הידים כשיצא, כיון שהמים קיימים על ידיו²¹.

נשאל להמנהג לנגב את הידים לפני נטילת ידים, למרות שמפורש בשו"ע שאדרבה, רוחץ תחילה מעט כדי להסיר את הלכלוך ושוב שופך עליהם מים בשנית. והשיב שודאי טוב אם רוחצים מעט את הידים כדי להסיר את הליכלוך, אך אנו חוששים שמא הם רטובים ע"י ליכלוך ויהא חציצה, ע"כ מנגבים את הידים קודם ואז נוטלים את הידים²².

שקיעת החמה

דעת הגר"י מרצבך זצ"ל היתה שאין לחשב שקיעת החמה בעיר התחתית בחיפה כשקיעה, אם עדיין בתי העיר למעלה מוארים בקרני השמש. וכן הסכים לזה מרן זצ"ל²³.

בראשית דרכו של 'יתד נאמן' היה מתפרסם זמן מוצש"ק לפי רבנו תם, 72 דקות, והזמן התפרסם לפי השיטה של "זמניות", לפי אורך היום, דהיינו שבאמצע הקיץ, הרבה יותר מ-72 דקות ובאמצע החורף הרבה פחות. ומרן זצ"ל קבע, אחר בירור הענין (שעוררו לכך אדמו"ר בירושלים) שיתקנו הדבר, וקבעו בכל השנה את זמן רבנו תם במוצ"ש 72 דקות לאחר השקיעה²⁴.

²¹ מכתבים ומאמרים ח"ו אגרת תרנ"ב, יעו"ש סברותיו. ס' אשי ישראל פכ"ג סעיף י"ב בשם מרן זצ"ל בספר הזכרון 'ארץ בנימין'. וראה בחזו"א סי' כ"ד סקכ"ו ובשו"ת הר צבי או"ח ח"א סי' נ' ובשו"ת אג"מ אבהע"ז ח"א סי' קי"ד ובס' שונה הלכות סי' ד' סעיף מ"ח ובס' איילת השחר גיטין ט"ז א'.

²² מכתבים ומאמרים ח"ו אגרת תרנג. וציין ג"כ לד' החזו"א או"ח כד, ל.

²³ ספר זמני הלכה למעשה ח"ב, קונטרס ראיות למנהג ירושלים בניכוי ההרים. ולענין הלכה למעשה יש לעיין שם בארוכה רבתא.

²⁴ מאמר הגרא"י זילבר זצ"ל, מוסף שב"ק עש"ק ויצא התשס"ב. וראה בירור הלכה (תניינא או"ח ריש סי' רצ"ג) ובמכתבו של החפץ חיים שבס' אבני שהם (לודז התרפ"ה סי' כ"ט אות י').

תלמוד תורה

נראה מסברא שמקיימים מצות עשה של 'ושננתם' החל מתחילת הלימוד והיגיעה על דברי תורה, ולא רק בשעה שהגיע לתוצאה של 'מחודדים בפיו'²⁵.

לימוד ספרי אמונה וידיעת ה' נכללים אף הם במצות תלמוד תורה, אך יש להסתפק האם מצות 'ושננתם' שייכת אף היא ללימודים אלו²⁶.

אם יעמוד אדם מבוקר ועד ערב ויאמר שם של תנא או אמורא, אינו מקיים מ"ע של תלמוד תורה, ורק יקבל שכר על הזכרת שם צדיק ועל כך שלא חטא באותו הזמן. אך אם אומר גם את המימרא של אותו תנא או אמורא וכו', אזי אף איזכור שם בעל המימרא הוא בכלל תלמוד תורה וגופי תורה ולא רק 'הכשר מצוה'²⁷.

שבת

על הפמוטות לשבת קדש בביתו הניח פתק בכתב ידו שאסור להטות הנרות²⁸.

כששהה מרן זצ"ל בבית החולים עם עזרתו ע"ה ועשה לה הבדלה, היה מברך ברכת 'מאורי האש' על אור חשמל [לא פלורסנט] שדלק שם, כדעת מרן הגר"ח ע"ה זצ"ל²⁹.

המדליק בשוגג בשבת אור חשמל, מותר, אפילו לו עצמו, להשתמש לאורה בשבת, משום שרק הזרם הראשוני נחשב לכוחו והזרם שבא

²⁵ מאסף ישורון קובץ י"א. מרשימות תלמידים, משיחת מרן זצ"ל עם כ"ק האדמו"ר בעל שפע חיים מצאנז זצ"ל, שחך בדבר.

²⁶ שם. ועיין בהקדמת מרן זצ"ל לס' אבי עזרי מהדורה רביעאה.

²⁷ שם.

²⁸ מאסף תורני ישורון (קובץ י"א), מאמר נכדו הראי"ש ברגמן.

²⁹ מאסף תורני ישורון (קובץ י"א), מאמר נכדו הראי"ש ברגמן. וראה שם הרבה מנהגים ופרטי דינים ממנהגי מרן זצ"ל בשבת קדש.

לאחר מכן נחשב לכח שני. אך המדליק חשמל במזיד, אסור לו
מדרבנן להשתמש ולהנות מאורו בשבת³⁰.

מִרְן זצ"ל הקפיד לנגב היטב את הכוסות ממים שנשתיירו בהם קודם
השימוש בהן, למרות שהשתמש בהם על ידי עירוי מים מטרמוס³¹.

בשביל "גרופה וקטומה" הקפיד מִרְן זצ"ל להוציא ממקומו את כפתור
הגז, המגדיל והמקטין את להבת האש³².

המסיר את קדירת חבירו מהאש שלא על דעת להחזירה ועודה בידו,
אסור להחזירה לאש גרופה וקטומה, כיון שאף אם מחשבתו אינה
מועלת לאסור, מ"מ אנן בעינן מחשבה חיובית להחזיר על האש,
ובנידו"ד אין מחשבה חיובית³³.

כשאחד השכנים זוכה במאכל עבור כל השכנים בלא ידיעתם, יכול
הוא או שכן אחר, לאכול את העירוב מבלי לבקש את רשות כל
השכנים שזיכו את העירוב בעבורם³⁴.

שנים מקרא ואחד תרגום

כתב הגרש"ד הכהן מונק זצ"ל, רב הקהילה החרדית בחיפה ובעל
"פאת שדך": "אירע לי בבחרותי שלא קראתי הפרשה שנים מקרא
ואחד תרגום עד זמן פסוקי דזמרה בשבת שחרית, ואילו הייתי קורא
אחר התפילה קודם סעודה לא הייתי שומע קידוש עם כל הבחורים
שבישיבה, ולא היה לי יין לקדש בעצמי. ולכאורה היה עולה על הדעת
דקריאת שנים מקרא ואחד תרגום עדיפה מאמירת כל פסוקי דזמרה,

³⁰ מאסף ישורון, קובץ י"א, שביבי אש. מפי הגאון רבי עמנואל טולידנו שליט"א.

³¹ עדות נכדו הראי"ש ברגמן. מאסף ישורון (שם) וקובץ מבקשי תורה (קובץ לב סי' לה).

³² שם.

³³ אבי עזרי שבת פ"ג ה"י, שתמה בזה על הגרעק"א שדן בזה, עיי"ש. וראה בס' אורחות
שבת פ"ב סעיף מ"ח והערה ע"ח נפ"מ נוספות עפ"ד מִרְן זצ"ל ומו"מ בענין.

³⁴ ואין לחוש בזה לדעת התוספות בב"מ כב, א ד"ה מר זוטרא, ועי' ש"ך חו"מ סי' שנ"ח.
עדות הרה"ג ר' ישראל סוקל, (ישורון, קובץ יב, שביבי אש, עמ' שז).

דהיא מדינא דגמרא וריבוי המזמורים אינו מדינא. ושאלתי את מורי ורבי הגרא"מ שך [שליט"א] (זצ"ל) האם עדיף לקצר פסוקי דזמרה ולומר רק מאשרי ועד כל הנשמה, שזהו עיקר פסוקי דזמרה, ובשאר הזמן לגמור שתיים מקרא ואחד תרגום או לומר פסוקי דזמרה דשבת כרגיל. ודן בזה מו"ר (וכתבתי במקו"א), והכריע מו"ר שעדיף להגיד מאשרי ועד כל הנשמה ולדלג שאר פסוקי דזמרה ולומר שמו"ת³⁵. [ובקובץ ישורון (חי"ב) הובא כת"י הגרש"ד מונק זצ"ל שכל שמרן זצ"ל דן בהא דהנה בטור (סי' רפ"ה) כתב דמצוה מן המובחר לגמור הפרשה קודם שיכל בשבת, ומאידך בטור (סי' נ"א) כ' דעיקר פסוקי דזמרה הוא משום לעולם יסדר אדם שבחו של מקום ואח"כ יתפלל, וגם משום דאמרו בשבת (ק"ח, ב) 'יהא חלקי עם גומרי הלל בכל יום', והתוספות (ברכות לא, א ד"ה רבנן) כתבו שכדי שיעמוד מתוך כובד ראש שזהו דברי תורה, לכן אומרים פסוקי דזמרה. וא"כ יל"ע מה עדיף, האם פסוקי דזמרה או קריאת שנים מקרא, שזה מדינא דגמרא, וגם י"ל דהנה לשון הרמב"ם (תפילה פ"א) משמע דג' ראשונות הם סידור השבח, ובזה יוצאים יד"ח שבח, ודעת רש"י בשבת שם דגומרי הלל בב' מזמורים לחוד מהני, אך לשאר המזמורים אין מקור בש"ס, וא"כ כבר יצא ידי שבח, וכן איכא גם טעמא דמשום כובד ראש, כשאומר מקצת מזמורים. וע"כ הכריע מרן זצ"ל שעדיף לומר מ'אשרי' ועד 'כל הנשמה', ולדלג את שאר פסוקי דזמרה ולומר שנים מקרא, כי אין יכול לאומרן אחר התפילה].

הורה מרן זצ"ל שזמן קריאת שמו"ת פרשת 'וזאת הברכה' הוא בהושענא רבא ולא בשמחת תורה³⁶. ובספר שלמי תודה (סוכות, עמוד תתקע"ז) מובא שפעם אחת נכנס אליו רבי דוד פרנקל זצ"ל

³⁵ פאת שדך, תפילה (עמוד קטז). וכתב שהכרעת החזו"א היתה להיפך, שיש לעשות עכשו המצוה המוטלת עליו ולהתפלל פסוקי דזמרה, ויקרא שמו"ת לאחר הסעודה מפני האונס.

³⁶ מפי חכ"א. ועיין משנ"ב סי' רפ"ו סק"ד שיקרא ביום הושענא רבה ואם קרא ביום שמיני עצרת לא הפסיד. ובסי' תרס"ט סק"ד כתב המשנ"ב בשם פוסקים לקרותה בליל שמחת תורה. וראה שו"ת קנה בושם ח"א סי' ט"ז.

ושאלו מרן זצ"ל האם כבר גמר הסדרה, והוסיף לו ואמר: "היום הוא הזמן לקרוא ולא מחר".

תקנת המבשל ביו"ט לנכרי

כתב מרן זצ"ל להסתפק (בעקבות מעשה שאירע) באם בישל לצורך גוי או לחול, האם ניתן לאחר הבישול לשולחו לנכרי או להניחו לימות החול, כיוון שאת הנעשה אין להשיב, או שנאמר שאם יאכל המאכל בעצמו כעת, יתוקן איסור הבישול, שהרי סו"ס אכלו ישראל. ודן בזה מדברי הש"ס במנחות ס"ד והרמב"ם, וכתב בסוף דבריו שהאיסור לא יעקר במה שיאכל אח"כ את המאכל. וכשעלה מרן זצ"ל לא"י ראה דברי המאירי (פסחים מ"ו), שלדבריו מוכח שישנו חיוב לאכול ולהינצל עי"כ מאיסור בישול³⁷.

חנוכה

נראה ברור שהעומד ביום שלישי של חנוכה ואין לו שלשה נרות, שמדליק שתי נרות, ולא אמרינן שההידור נשלם רק בג' נרות³⁸. ובמכתב (מכתבים ומאמרים ח"ו אגרת תרנט) כתב מרן זצ"ל כך:

" והאמת אכתוב לכת"ר, יען שספרי אינו ספר להלכה, אינני מתחרט על מה שכתבתי ואינני מורה הוראה לרבים בענין זה. אבל אילו היה בא מעשה אצלי לבד, הייתי עושה כמו שאני כתבתי, כי אינני רואה שום צד וספק בזה וכו' וכו', אבל למעשה להורות

³⁷ אבי עזרי יו"ט הט"ו. והוספת המעשה שהיה בקונטרס מבקשי תורה (קובץ לב, סי' יא). וראה בשו"ת משנה הלכות חט"ו סי' קע"ד שדן בדבר בארוכה עם מרן זצ"ל.

³⁸ אבי עזרי קמא חנוכה ופורים פ"ד ה"א. ודלא כמש"כ הבית הלוי והמשנ"ב ועוד אחרונים. ורבים האריכו לדון בנידו"ד. ומו"ר הגר"ח קניבסקי שליט"א הביא דברי מרן זצ"ל באבי עזרי בספרו שונה הלכות, ואמר להגרמ"מ שולזינגר שליט"א דכן נראה אמת להלכה ולמעשה. וכן הובא בשם מרן זצ"ל בשו"ת משנה הלכות חט"ו או"ח סי' ר"ה. וראה מש"כ בזה בס' שלמי תודה (חנוכה, עמוד קי"ח).

לאחרים, בטלה דעתי נגד הגאונים הנ"ל, עי"ש (ובמכתבים
ומאמרים ח"ו אגרת תרנח) שדן בזה.

פסח

מרן זצ"ל לא בירך על ההלל בביהכנ"ס בליל הסדר, וביקש מהש"ץ
להוציאו בברכתו³⁹.

אין להקל בדבר שכל ישראל נהגו איסור, לאכול מצה הנאפית שלא
לשם מצוה בערב פסח, למרות שבהלכה ישנם שיטות להתיר
הדבר⁴⁰.

מנהגי אבלות בימי ספירת העומר

אדם שנהג עד היום אחד מג' המנהגים של חלוקת ימי האבלות בימי
ספירת העומר, אינו יכול לשנות את מנהגו למנהג אחר, אפילו עם
התרת חכם, כיון שהמחלוקת אימתית מותר לנהוג מנהגי אבילות תלוי
בדעות אימתית נפטרו תלמידי רבי עקיבא, וכאשר ישנה ממנהגו שנהג
בו עד עתה, נמצא שממ"נ ודאי שהסתפר פעם בזמן האסור
להסתפר⁴¹.

³⁹ הגדת אבי עזרי. הנהגות מרן זצ"ל בריש הספר. וכדעת הגר"א.

⁴⁰ מכתבים ומאמרים ח"ג עמוד ע"ב.

⁴¹ מכתבים ומאמרים ח"ו אגרת תרנז. ועיין שו"ת חתם סופר סי' קמ"ב ובשו"ת מנחת יצחק
ח"ד סי' פ"ד. ויל"ע.

תקיעת שופר

מרן זצ"ל הקפיד ביותר שיהיו התקיעות ישרות ושוות, ללא רעד וסיומת עולה, והיה מחזיר את בעל התוקע, כשהתקיעות לא היו מספיק חלקות לדעתו⁴².

לא היה מקפיד לשמוע לאחר התפילה 'שברים' מסוגים שונים ע"פ ראשונים ומנהגים אחרים, וגם כשתקעו בסביבתו לא התעכב לשמוע, כדי שלא יבואו להורות⁴³.

יום הכיפורים

בד"כ היה מורה כדעת הגר"ח מבריסק שאין דין שיעורים בחולה שהוא כבר במצב של סכנה, אע"פ שבס' אבי עזרי מפקפק בזה⁴⁴. ומעשה בנערה אחת סמוך לבת מצוה שנחלשה ביותר מהצום וצויה מרן זצ"ל להשקותה, בלי לתת לה 'שיעורים', אלא שתשתה כל צרכה⁴⁵.

סוכות

דקדק ביותר על שילושם ההדסים ולא רצה לסמוך על "חוט המקיף", אלא רצה שיהיה שילוש ממש⁴⁶.

לדעתו ז"ל יש ליטול את הלולב לאחר תפילת שחרית, משום 'תדיר (תפילת שחרית) ושאינו תדיר (מצות לולב) תדיר קודם', ואמר שבהיותו בקלעצק נהגו הציבור ליטול הד' מינים קודם התפילה

⁴² קובץ תל תלפיות קובץ ס', מאמר 'במחיצת מרן רבנו זצוקללה"ה'.

⁴³ שם.

⁴⁴ תל תלפיות שם. ועי' אבי עזרי בארוכה.

⁴⁵ שם.

⁴⁶ תל תלפיות שם.

בסוכה, ולא רצה לשנות בפרהסיא מהנהוג ולכן התפלל בביתו ביחידות, כדי שלא לעבור על 'תדיר' לפי דעתו, ונטל הלולב לאחר שחרית ובא לביהכנ"ס להלל. ובהיותו בארץ ישראל היה מברך על הלולב בבית הכנסת קודם ההלל.⁴⁷ וביאר שלמרות שבסוכה (מא,א) מפורש ש"כך היה מנהגן של אנשי ירושלים, אדם יוצא מביתו ולולבו בידו, הולך לבית הכנסת לולבו בידו, קורא קריאת שמע ומתפלל ולולבו בידו", הרי מפורש שהיו נוטלים את הלולב קודם ק"ש ותפילה. וביותר שהרא"ש (סוכה פ"ג סי' ל"ג) כתב שלכן למרות שנוטלים את הלולב קודם הברכה, נחשב עדיין ל"עובר לעשייתו", כיון שיש בהן מצוה מן המובחר של מנהג אנשי ירושלים להמשיך ולהחזיק את הלולב, ומשמע להדיא שכל מנהגן הוא לאחר קיום עיקר המצוה שעשו זאת מיד עם שחר קודם התפילה, מ"מ אין משם ראייה נגד דבריו, כיון שכל זה הוא לפי מנהגם שהחזיקו את הלולב כל היום והיו מקיימים בכך מצוה כל רגע ורגע, ולכן אין שייך בזה 'תדיר ושאינו תדיר תדיר קודם', שהרי אם לא יטלו את הלולב קודם שחרית, יפסידו את זמן המצוה של הליכתם לביהכנ"ס וכל זמן התפילה, ובכה"ג ודאי אין דיני קדימה ותדיר. אך אנו, הנוטלים לולב רק בשעת הברכה, ההלל וההושענות, והנידון הוא האם לעשות את הנטילה של רגע הברכה לפני התפילה או לאחריה, הדר דינא דתדיר קודם⁴⁸.

כשבאו כולם ליטול את לולבו, לא הקפיד להקנות לכל אחד ואחד, רק נתן שכל אחד יקח מהשני⁴⁹.

---

⁴⁷ תל תלפיות שם.

⁴⁸ ספר הזכרון סכותה לראשי. תל תלפיות הנ"ל.

⁴⁹ תל תלפיות שם.

חול המועד

בשנת תש"ן נערכה חגיגת 'זכר לשמחת בית השואבה' ע"י תנועת 'דגל התורה', ברחובה של עיה"ת בני ברק. והתעוררה השאלה האם מותר להקים את הבמה, עליה היו אמורים לשבת גדולי ומאורי הדור ובראשם מרן זצ"ל, בחוה"מ קודם קיום מעמד השמחה, או שצריך לבנותה קודם החג. ודן מרן זצ"ל טובא בדבר, ולבסוף הכריע שאכן מצד ההלכה הצרופה ניתן להקל ולהקים את הבמה בחול המועד, מפני שהיה בכך הפסד גדול של ממון בבניית הבמה קודם החג, ומצד החשש שהילדים ישתובבו במהלך החג על הבמה ויגרמו לה נזקים. ואולם מכיוון ובכינוס של בני תורה עסקין, ע"כ צריכים לבנותה קודם החג, כדי להראות קבל עם ועדה כיצד בני תורה מפארים ליוצרם בכבוד המועד, וכך עשו למעשה, שהקימו את הבמה קודם לחג הסוכות, למרות ההפסד הכספי ולמרות שהילדים הזיקו את הבמה במשחקהם וגרמו בכך להפסד כספי נוסף⁵⁰.

יום טוב שני

בן חו"ל שהחליט לעלות לא"י, אך עדיין נמצא בחו"ל, צריך להתנהג לכל דיניו כבן חו"ל ולחוג יום טוב שני של גלויות. למרות החלטתו לעלות לא"י⁵¹.

מרן זצ"ל השתדל להקפיד לשמור ממלאכות דאורייתא גם ביו"ט שני, לצאת ידי דעת הרמב"ם, ולפעמים היה מצרף את דעת הרמב"ם לגבי אלו שיש להם ספק האם דינם כבני ארץ ישראל או כבני חו"ל⁵².

⁵⁰ שמעתי מגאב"ד אלעד הגרש"ז גרוסמן שליט"א, שכתב ע"פ בקשת מרן זי"ע תשובה הלכתית בענין, ומרן זצ"ל ישב עימו ודן להלכה בכל הענין בארוכה רבתא, ולבסוף הכריע מרן זצ"ל כנ"ל.

⁵¹ מכתבים ומאמרים ח"ג עמוד פג.

⁵² תל תלפיות שם.

ספר תורה ונביאים

לגבי צורת כתיבת השירות והנביאים ע"פ בן אשר, הורה מרן זצ"ל שהשירות יכתבו כהמנהג הישן, ואת הפתוחות והסתומות כדעת בן אשר. שמאחר שבירושלם נמצאו אצל תלמידי הגר"א ז"ל שכתבו כן, אזי כן יש להעדיף ולכתוב⁵³.

בענין צורת כתיבת ו' קטיעה שבפרשת פנחס ישנם ד' שיטות, (דעת האור תורה, הגרעק"א, חכמי ירושלים, והרדב"ז), וכל מקום ומקום צריכים לסמוך על המסורה שהיתה בידם, וג"כ אין לחייבם להוציא ס"ת אחר, משום שכך היתה התקנה, שאף ס"ת שיש בה טעות, חסר או יתר, יוצאים בו י"ח קריאה, משום דאפשר שהס"ת השני יהיה פסול ומשום דמעיקר הדין מותר לקרוא אף בחומשין, וקוראים בס"ת רק משום כבוד הציבור⁵⁴. ומ"מ אמר מרן זצ"ל למו"ר הגרב"ש הכהן דויטש שליט"א⁵⁵ שלמרות שהכרעתו היא שבכל מקום יש לסמוך על המסורה שנמסרה בידם, ומהטעמים שביאר בס' אבי עזרי, מ"מ החמיר לעצמו לחוש לדעת האוסרים והשתמט מלעלות לתורה בקריאת חומש במדבר, ע"פ המבואר ברמ"א (קמג, ד) שאם ישנו חומש אחד שלם בלא טעות, יש להקל לקרוא באותו החומש, אע"פ שביתר החומשים יש טעות. ואולם בשנים מאוחרות יותר פסק מכך.

⁵³ ספר ברכת התורה (עמוד יג בהערות). והוספת חכ"א שליט"א.

⁵⁴ אבי עזרי תליתאה ס"ת פ"ז הי"א.

⁵⁵ כמובא בשמו בקונטרס מבקשי תורה (קובץ לב סי' כ"ב).

מזוזה

נראה דנכון להחמיר שהשוכר בית בזמנינו מגוי, שחייב במזוזה מיד, בלא להמתין שלושים יום⁵⁶. [מרן זצ"ל חכך בדבר עפ"ד הרא"ש בפ"ק דע"ז שהמנהג להשכיר בית לגוי, אף שמכניס לתוכו עבודה זרה, הוא דאף דלדידן שכירות לא קניא, אך כיון דיד העכו"ם תקיפה ושכירות קונה בדיניהם הותר הדבר, וכ"ה בש"ך וביאור הגר"א יו"ד סי' קנ"א. וא"כ מדוע שלא נאמר שכיון שכך, אזי יתחייב השוכר בית מגוי במזוזה מיד כשנכנס. ודייק מד' השו"ע (רפו, כג) שהשוכר בית מנכרי חייב במזוזה, ולא הזכיר שחייב רק לאחר ל' יום, כפי שהזכיר הש"ך שם (סקכ"ט). וע"כ נקט מרן זצ"ל שנכון להחמיר בדבר, וכנ"ל].

צדקה ומעשר כספים

אין להקל בשום אופן במעשר כספים, ובלא זה עוברים בכל רגע כמה לאוין, כמש"כ הגר"א באגרתו הנודעת. ובענין הפרשת חומש, ציין מרן זצ"ל לדברי הח"ח בספר אהבת חסד (פרק י"ט). וכתב מרן זצ"ל: "ואני ב"ה מקיים מצות חומש ולא חסר אצלי כלום"⁵⁷.

בדבר האם נכון לעשות שותפות "יששכר וזבולון" ציין מרן זצ"ל לדברי דודו הגר"א ז"ל מלצר זצ"ל בהקדמת אבן האזל ח"ג שעשה כן בעצמו עם נדיב אחד, והביא דברי הגר"ח"ו בכתר ראש (סי' ס"ד) שמותר, ואדרבה, אם אינו רוצה לעשות הסכם כזה, אין זו מידה טובה. וכתב מרן זצ"ל: "ובכלל לא שייך דברים אלו שיתמעט שכרו בעוה"ב עבור זה, כי שכר הלומד תורה הוא נצחי בלי גבול ויגדיל תורה ויאדיר"⁵⁸. ומרן זצ"ל ערך "הסכם יששכר וזבולון", וכתב שם: "שיהיה לשנינו ביחד חלק שוה בשווה"⁵⁹.

⁵⁶ אבי עזרי מזוזה פ"ו הי"ב בסופו.

⁵⁷ מכתבים ומאמרים ח"ג עמוד ע"ח. וראה בהסכמת מרן זצ"ל לספר 'מעשר כספים' שציין את גודל החיוב להפריש חומש לצדקה.

⁵⁸ מכתבים ומאמרים ח"ג עמוד ע"ה ואילך, יעו"ש בארוכה.

⁵⁹ מכתבים ומאמרים ח"ג עמוד ע"ה. עי"ש לשון הנוסח במדויק.

גבו מעות לישיבה מסוימת, ולא באו ליטול המעות זמן רב ולא ידוע היה היכן הישיבה, ניתן להעביר את הכסף לכל ישיבה אחרת, ואין בזה משום הדין ש'אין משנין מצדקה לצדקה', כיון שבישיבות גם מתחלפים תלמידים ולא זכו במעות אנשים מסוימים. אך אם גבו עבור מוסדות של עיירות מסוימות, זכו במעות עניי העיר, ואם אין ידוע מקומם- אסור לשנות לצדקה אחרת, ויש להמתין עד שיבואו גובי הקופה שהונחה.⁶⁰

יהודי שנטה למות מסר למרן זצ"ל סכומי כסף גדולים, כדי לחלק לצדקה, והורה מרן זצ"ל שצריך לברר האם כל בניו מסכימים למתנת צדקה כה גדולה.⁶¹

החזקת תורה עדיפה בנתינת צדקה, ותרומה לחיידרים של תשב"ר נחשבת להחזקת תורה.⁶²

ישנו דין קדימה בצדקה להחזקת תורה לחיידרים שאינם נוטלים כסף מהמדינה.⁶³

מרן זצ"ל נתן פ"א פרוטה לנכרי עני סומא והסביר למי ששאלו האם יש בכך משום דרכי שלום, שהרי הסומא אינו רואהו, שיש ליתן לו צדקה משום "ורחמיו על כל מעשיו". וביאר בזה מו"ר הגר"ח קניבסקי שליט"א דאף שהגוי סומא יש בכך משום דרכי שלום מפני הרואים, ובעינן לטעם של דרכי שלום ולא מהני רק הטעם של 'ורחמיו על כל מעשיו', כדי לפרנס עניי עכו"ם כישראל, ומשום רחמנות סגי בפרוטה, [וע"כ מרן זצ"ל נתן לנכרי הנ"ל רק פרוטה].⁶⁴

⁶⁰ מכתבים ומאמרים ח"ג עמוד ע"ו.

⁶¹ פניני רבנו האבי עזרי להגרמ"מ שולזינגר זצ"ל, עמוד רל"ט. ובספרו נחלת שלמה-פניני משמר הלוי ח"ז סי' צ"ג הראה מקור הלכתי ברור להוראת רבנו מדברי הגמ' בב"ב קלה, ב, ושו"ע ורמ"א חו"מ רפב. ועי' סמ"ע ופ"ת שם.

⁶² ספר באורח צדקה, בתשובות הגר"ח קניבסקי שליט"א, אות מ"ט.

⁶³ שם. ואמר מרן זצ"ל: "ודאי כן הוא".

⁶⁴ ס' דרך שיחה.

גניזה

הורה מרן זצ"ל על חומש עם פירוש שחיבר משכיל (רוסי), שיפריד את כריכתו ודפיו, כדי למנוע תקלה בקריאת ה'פירוש', ויגנזהו⁶⁵.

מכונת גילוח

אין להקל להתגלח עם מכונת גילוח חשמלית, וכמש"כ החפץ חיים בספר ליקוטי הלכות על מסכת מכות (י"ד ב'), וגם ידוע שמרן החזו"א זצ"ל אסר להתגלח בכל מכונה⁶⁶.

שידוכין ונישואין , חופה וקידושין

במקומות שנהגו להקפיד על שיווי השמות של מחותנים, הוא הדין שיש להקפיד כשיש להם שני שמות שווים⁶⁷. ולגוף הדבר: הגם שבאוצר הפוסקים הביא דעות שונות באחרונים האם צריך להקפיד על שיווי השמות, מ"מ המנהג הוא להחמיר ולהקפיד⁶⁸.

כשהחתן נקרא כשם חמיו , בין שהוא שם אחד בין שהוא בין שהוא שווה בשני השמות, אין להקפיד. וכן נהגו גדולי הדורות, כהגרי"צ מוואלוז'ין שהיה לו חתן בן אחותו רבי אליעזר יצחק פריד זצ"ל, וכן בעל לבושי מרדכי הגאון רבי משה מרדכי אפשטיין זצ"ל היו לו שלשה חתנים שנקראו בשם 'משה', כיון שלהגרמ"מ קראו 'משה מרדכי' ולא 'משה' בלבד כמותם⁶⁹.

⁶⁵ כ"כ העידו בשמו בספר גנזי הקודש פ"ח הערה ט"ז. וע"ע בשו"ת מנחת יצחק ח"ו סי' קי"א ובשו"ת בצל החכמה ח"ג סי' קי"ג.

⁶⁶ מכתבים ומאמרים ח"ג עמוד ע"א.

⁶⁷ מכתבים ומאמרים ח"ה אגרת תצ"ט.

⁶⁸ שם.

⁶⁹ שם.

כלה וחמותה שיש להם שמות שווים , ניתן להוסיף שם לכלה ואז שרי. אולם יש לקרוא השם החדש שלושנים יום קודם החתונה, כדי להחזיק את השם החדש קודם הנישואין.⁷⁰

מה שאמרו חז"ל שהנושא אשה יבדוק באחיה, כי "רוב בנים דומין לאחי האם", אין הדבר אמור אלא לענין המידות והתכונות הנפשיות, הבאות בדרך כלל בתורשה. אך בעניני דעות אין זה שייך כלל, כי ענין הדעות מסור לידי בחירה, ולכל אדם ניתנה הבחירה.⁷¹

מרן זצ"ל לא חשש לערוך נישואין בחודש חשון.⁷²

מרן זצ"ל הורה שחתן צריך שמירה החל משבת העליה לתורה ולא רק מיום הנישואין. והעידו שכשהגיעו אליו חתנים בגפם להתברך לפני חתונתם, ליווה אותם בחזרה עד לביתם.⁷³ וכשביקר הגרי"צ הלוי דינר זצ"ל אצל מרן זצ"ל, אמר לו מרן זצ"ל שבסלוצק נהגו ששבוע קודם הנישואין הלכו החתן והכלה עם שומר. והוסיף לספר שבבחרותו אירע מעשה בליטא בחתן שבאמצע חתונתו יצא לבדו החוצה לבור ששימש לבית הכסא ונפל לבור ומצאוהו מחוסר הכרה. אבי הכלה ראה בכך סימן משמים לביטול הזיווג והתייעצו עם מרן הגר"ע, שאמר שאין לחשוש כלל ממעשה זה, וסיבת נפילתו לבור היתה כיון שאמרו חז"ל שאסור לחתן לצאת בלא שמירה.⁷⁴

⁷⁰ מפי חכ"א.

⁷¹ מכתבים ומאמרים ח"ו אגרת תשי"ט.

⁷² קונטרס מנהגי מהרי"צ הלוי (עמוד ז). וראה בכל ענין זה בשדי חמד (ח"ז מערכת חתן וכלה). וכהוראת מרן ס"ל לרבים מגדולי קמאי ובינים החתם סופר והחזו"א והקה"י והגרשז"א ויבלחט"א הגריש"א. ועי' אוצר דינים ומנהגים (מערכת המ' ערך מרחשון) שהביא ב' הדעות בזה.

⁷³ כ"כ בקונטרס מילי דבי הילולא (עמוד ל"ו). ומקורו טהור מדברי הא"ר (סי' תרס"ט סקט"ז) שכתב שחתן קודם נישואין ג"כ נקרא מלך, ובבכורי יעקב (שם סק"ג) כתב דהא"ר לא פירש מאימתי נקרא מלך, ואפשר באותו שבוע שיהיה הנישואין חשיב מלך. וכן הורה הגר"י קמינצקי זצ"ל. ואמנם הוראת מרן החזו"א והגרי"ז זצ"ל היתה שאין צריך שמירה אף ביום החופה, אלא רק מהחופה ואילך.

⁷⁴ קונטרס מנהגי מהרי"צ הלוי להר"ז דינר, (עמוד יב).

אמר שבליטא⁷⁵ כלל לא נהגו להסיר התכשיטים קודם החופה⁷⁶. ולא
נהגו להתיר את הקשרים שבבגדים ובנעלים ולהוציא את החפצים
שבכיסים⁷⁷.

כשסידר חופה וקידושין לא טעם כלל מהכוס או מהיין שנשפך על
ידו⁷⁸.

אין שיעור לכמה זמן יראו העדים החתן והכלה בחדר יחוד⁷⁹.

ברית מילה

תינוק שנולד חולה ומצבו אנוש, הורה מרן זצ"ל שיש לקרות לו שם
קודם הברית⁸⁰

⁷⁵ ונאמן ביתו הר"ר וולף העיד שמרן זצ"ל אמר לו שבחול"ל כלל לא נהגו בזה. ואמר שהוא
ממנהגי ירושלים.

⁷⁶ קונטרס מנהגי מהרי"צ הלוי (עמוד יג). ועי' בחת"ס כתובות מהדו"ק י"ז ע"ב ובס'
המטעמים (מערכת אות ח' ערך חתן וכלה סקנ"ג) ובאוצר דינים ומנהגים (מערכת אות ח'
עמוד 145 ומערכת אות נ' ערך נישואין עמוד 275) ובס' טעמי המנהגים סי' תתקנ"א).

⁷⁷ שם. ועי' שלחן העזר ח"ב בסוה"ס בהערות לסי' ז' סקי"א.

⁷⁸ עדות הר"ר וולף וכ"כ בקונטרס מנהגי מהרי"צ הלוי (עמוד יז). וע"ע במהרי"ל (הלכות
נישואין) וברוקח (סי' שנ"א) ומחזור ויטרי (ח"ב עמוד 589) ובשו"ת התשב"ץ (ח"ג סי' ס"ה)
וערוה"ש (אה"ע סי' ס"ב ס"ח) ושדי חמד (ח"ו מערכת ברכות סי' ג' סק"ה). ובאפיקי ים (ח"ב
סי' ב') כתב שמרן הגר"ח מבריסק היה נוהג לטעום, ועי' אזנים למשפט (ח"א סי' י"ב)
שהגרי"ז הכחיש זאת. ועי' במנהגי מהריצ"ה הנ"ל מו"מ בנידון. וישנם הנהגות רבות של מרן
זצ"ל בסידור חו"ק, שהדפיס נאמן ביתו הר"ר וולף שליט"א, דון מינה ואוקי באתרא.

⁷⁹ מהר"ר וולף שליט"א, וכ"כ בקונטרס מנהגי מהרי"צ הלוי (עמוד כא). וראה באבי עזרי
(קמא אישות פ"ג ה"ב) שכתב מרן זצ"ל דא"צ עדים כלל בשעת היחוד, וע"ע אבי עזרי
(איסור"ב פכ"ב הי"ב). ומ"מ חשש והחמיר כדעת האבני מילואים (סי' ל"ה ס"ק י"ז) דהוי
דבשב"ע שצריך עדים. ויש שהקפידו על 9 דקות, ויש על 5 דקות ויש על 3 דקות, ואכמ"ל.

⁸⁰ כ"כ בספר שמא גרים (עמוד רט"ז) ובספר כתר שם טוב (עמוד נ"ו). ועי"ש שכן הורו מרן
הקהילות יעקב זצ"ל ועוד, יעו"ש הדעות בדבר.

כשבירך על הכוס בברית מילה אמר "צוה" (בפתח וצירי) ולא "צוה"⁸¹.

כשבירך על הכוס אחר המילה, שתה מהיין רק לאחר שסיים את תפילת "או"א קיים את הילד הזה" וכו', כי בקשת רחמים אינה נחשבת להפסק⁸².

הפרשת תרומות ומעשרות

כתב מרן הגרי"י וויס זצ"ל בשו"ת מנחת יצחק (ח"ט סי' קי"ח): "מי שהפריש תרומות ומעשרות ושכח לברך, אם נכון לישאל על ההפרשה ויחזור להיות טבל, ויפריש שנית בברכה, ונמצא מתקן את אשר שיחת, ונשאלו ע"ז ב' זקני הדור, הגאון רבי יעקב ישראל קניבסקי שליט"א אמר דאין לישאל והוי בכלל גרם ברכה שא"צ, והגאון רבי אליעזר מנחם מן שך שליט"א אמר דלכאורה דשפיר דמי לישאל, ואין כאן בית מיחוש".

רפואה

חובת האב להשתדל בכל מידת האפשר ברפואת בנו, גם במקרה שהבן נשאר ר"ל בלא דעת, ואף אם הוא טריפה. והוא בכלל חיוב האב על הבן. ואסור לגרום לו קירוב מיתתו⁸³.

⁸¹ קונטרס מנהגי מהרי"צ הלוי (עמוד לא). וכדעת המחזור ויטרי (ח"ב תק"א) והרמב"ם בפאר הדור (תשובה קל"ד) והאבודרהם הלכות ברכות. וכדעת הש"ך (יו"ד רסה,ה). ודלא כדעת העיטור (ח"ג שע"ג הלכות מילה) וסידור התפילה להרוקח ושו"ת שאילת יעבץ (ח"א סי' קמ"ו).

⁸² קונטרס מנהגי מהרי"צ הלוי (עמוד לא). וראה בטור (או"ח סו"ס קפ"ט ויו"ד סי' רס"ה) וערוה"ש (יו"ד שם סי"ח). והגרע"א נהג לשתות אחר "כורת הברית". ומרן הגר"ח מבריסק לא היה אומר כלל הברכות הללו, כדי לא להיכנס לספיקות והגר"ז היה נותן לאחר לשתות מהיין אחר "כורת הברית". ועי' שו"ת אגרות משה (יו"ד ח"ג סי' ק').

⁸³ מכתבים ומאמרים אגרת צ"ג.

המצוה לדרוש ברופאים מומחים, נובע מהפסוק "ורפא ירפא" - מכאן שניתנה רשות לרופא לרפאות, וזהו מצוה ככל המצוות. והיינו רופא דווקא, אולם מרפאים המרפאים דרך חכמת היד או הפנים וכדו' אינם בכלל החיוב והמצוה⁸⁴

שביעית

גם המתירים את "היתר המכירה" בשביעית, לא התירו באופן שהבעלים ופועלי ישראל עובדים בשנת השמיטה. וגם עצם המכירה אין זה אלא הערמה, וניכר לכל שאין מכוונים למכירה באמת⁸⁵. והחזו"א אסר בזה משום הלאו דלא תחנם, וכשמסדרין המכירה ע"י בית דין, שהינם שלוחי המוכרים, הרי אין שליח לדבר עבירה ובטלה המכירה. וציטט מרן זצ"ל שישנם שרצו להקל בדבר עפ"ד הנתיבות המשפט (סי' קפ"ב) שאין המעשה בטל בשליח לדבר עבירה. ואולם מרן זצ"ל הוכיח שדעת הרמב"ם אינה כן, והשליחות בטלה בשליח לדבר עבירה⁸⁶.

מותר לשלוח פירות שביעית כמשלוח מנות, כיון שאין זה חוב ממוני אלא מצוה, ודומה לקידוש והבדלה בין שביעית. אך להשיב משלוח מנות מדמי שביעית אסור, דהוי כמו תגמולין דאסור⁸⁷.

כלאים

איסור כלאים בדרך לבישה הוא גם באופן שלא נהנה כלל מלבישתו, אך בהעלאה בעיני דוקא הנאה⁸⁸

⁸⁴ מכתב הר"ר וולף להרי"מ פלדמן בשם מרן [שליט"א] (זצ"ל).

⁸⁵ הסכמת מרן זצ"ל לקונטרס עטה אור-שביעית בזמן הזה. מכתבים ומאמרים אגרת צ"ה.

⁸⁶ אבי עזרי קמא שמיטה ויובל פ"ט ה"ב

⁸⁷ ספר שלמי תודה להגרמ"צ פלמן שליט"א, (פורים סי' כט). וכדברי מרן זצ"ל נראה בד' הצפנת פענח (מגילה ב, טו).

⁸⁸ אבי עזרי קמא כלאים פ"י ה"ח, יעו"ש.

קבורה

לגבי הקפידא המובאת בש"ס⁸⁹ "שלא יהיה צדיק מונח בקבר שאינו שלו", שישנם המשלמים משום זה את דמי הקבר לפני הקבורה, הורה שזהו דוקא שאין דעת בעלי חלקת הקבר נוחה מקבורתו במקום זה, אך אם קוברים בהסכמתם, אזי אין צורך להקפיד ולשלם את דמי הקבר לפני הקבורה⁹⁰.

שונות

כת "בני ישראל" בהודו, שכמה מאות שנים חיו ללא תורה ומצוות וללא מסורת והתערבו בגויים, מי יתקע כי הם יוצאי ישראל. ואף אם הינם ישראל, הם ספקי כשרים בקהל⁹¹.

כתבו מרן זצ"ל ומרן הקה"י זצ"ל: "עפ"י ההלכה וכפי שנהגו בארה"ק מאז ומתמיד, הפאלשים הבאים מאתיופיה הינם בכלל ספק יהודים, וצריכים לעבור גיור כדין, והיינו, קבלת מצוות, הטפת דם ברית, וטבילה, ואין לאף אחד לשנות את הדבר"⁹².

לוחות הברית היו בודאי מרובעות ולא עגולות, אולם מנהג ישראל הלכה לעשותם עגולות. אך מכיוון שהורה זקן, מרן הגרי"י קניבסקי שליט"א (זצ"ל) לעשותן מרובעות, ע"כ יש לעשותן מרובעות בראשן⁹³.

⁸⁹ ועי' שו"ת חתם סופר יו"ד סי' של"א.

⁹⁰ מפי ידידי הרה"ג ר' דוד גרוסברד. וע"ע אבי עזרי חמישאה אבל פי"ד הכ"א, דו"ד שכתב מרן זצ"ל בדין האם מותר ליטול שכר על שמירת המת וקבורתו.

⁹¹ מכתבים ומאמרים אגרת צ"ו. וכן הוא קריינא דאיגרתא כרך א' עמו' רנ"ב "שא"א בשום אופן לדעת מה טיבם, והם ספק גויים ספק פסולי קהל", ו"כבר נאסרו ע"י רבותינו גדולי בבל וירושלים לפני כמאה שנה, ופשט איסורם בכל בתי דין שבא נידון כזה לפניהם באיסור שריר וקיים ובאיסורם הם עומדים". וכ"כ בשמם בפסקי דין ירושלים, (ממונות וביורוי יוחסין ח"ט עמוד ש"צ).

⁹² והובאו דבריהם בשו"ת ציץ אליעזר חלק י"ז סימן מ"ח.

⁹³ מכתבים ומאמרים אגרת צד.

אין צריך לומר לבעלי תשובה בתחילת דרכם את כל איסורי תורה,
אלא מגלגלים עימו עד שישוב בתשובה⁹⁴.

הורה רבנו לבני ישיבות שאין דעת הוריהם נוחה ממנהגיהם ודקדוק
ההלכה שלהם ומתווכחים איתם על הנהגותיהם, ובאים לידי ריב
ומדון, שבכל דבר שכתבו הפוסקים שבמקום הפסד מרובה יש להקל,
אזי ג"כ כאן יש להקל, מפני ש"ריב עם ההורים נחשב להפסד
מרובה"⁹⁵.

"שולחן ערוך החמישי"

סח הגר"י הכהן קלאהר שליט"א, שלמד בחברותא עם מרן בכל
ערש"ק במשך ט"ו שנים: שאלתיו על הפתגם "השולחן ערוך
החמישי", ואמר לי מרן זצ"ל שהוא הלצה, ולא כדאי להשתמש בה,
כיוון שבעלי בתים יכולים להבין מזה שאפשר להוסיף על השו"ע
ושכאילו סברתו היא כסברת השו"ע⁹⁶...

(תודתי נתונה למע"כ ידידי הרה"ג רבי ד"ג שליט"א, לראש כולל 'מדרש אליהו' הרה"ג
ר' י. אביעזרי שלזינגר שליט"א, להרה"ג ר' ברוך חיים דינר שליט"א יו"ר הועדה
הרוחנית של 'דרכי חינוך' באלעד, להרה"ג ר' יעקב עמנואל אזולאי שליט"א, ולידי"נ
הרה"ג ר' יהושע בחר שליט"א, על עזרתם הרבה בליבון הדברים. זכות רבנו זצ"ל
תעמוד להם ולבני ביתם כל הימים).

-----נספח-----

לכבוד הגאון הרב שמואל ברוך גנוט שליט"א,
תודה רבה על הקונטרס הנפלא, וזה מה שיש לי להעיר עליו.

⁹⁴ דרך שיחה (עמוד שעב).

⁹⁵ מפי חכ"א.

⁹⁶ קובץ קול התורה חוברת נ"ב.

מש"כ "וסיפר שבליטא... הניחו תפילין בצנעה בבית" טעון בדיקה, שהרי לפי הידוע לי ממנהג חו"ל נוהגים להניח תפילין בשעת התפילה על הלל, וכל ענין הנחת תפילין בבית בצנעה הוא במקום שאין להם מנין של אנשים שכולם מניחים תפילין בחול המועד, וממילא הנוהגים להניח תפילין מניחים בבית משום לא תתגודדו.

ואגב יש להעיר שענין השלמת הזמן שהחסיר לאחר יו"ט אינו אלא הידור בעלמא אבל בלי ספק לא הורו כן מעיקר הדין, שהרי מעיקר הדין מצות תפילין כל היום [כש"כ הרמב"ם בהל' (תפילין פ"ד הלכ"ה) צריך אדם להשתדל להיותן עליו כל היום שמצותן כך היא עכ"ל (וצ"ע בזה דמש"כ להשתדל משמע שאינו מעיקר הדין ושוב כ' שמצותן כך היא, וכבר האריכו בזה האחרונים באם חובתם כל היום או לא, ואכ"מ)] ומה שאין אנו נוהגין כן הוא משום שתפילין צריך גוף נקי ושלא יסיח דעתו מהם ואנו חוששים שאין אנו נזהרים בזה כראוי, ורק בשעת תפילה אנו מניחין תפילין כדי שלא לבטל מצותן לגמרי ומצותן בשעת תפילה יותר מן הכל כש"כ הרמב"ם בהלכ"ו, וממילא מי שלא הניח תפילין יום אחד אין לו ענין בדוקא להשלים זמנו למחר שהרי גם ביום שעבר לא היה חיוב להניח תפילין במשך אותו זמן שביטל בדוקא, ואם נאמר שיש חיוב להניח תפילין לאיזה זמן בכל יום כ"ש הוא שא"א להשלים ענין זה ביום אחר, אלא שלמעשה יש מקום להשלים הזמן שהחסיר שמ"מ החסיר הזמן שהיה רגיל להניח תפילין⁹⁷.

במש"כ דמה שלא בירך על הלל בליל פסח הוא כדעת הגר"א יש להעיר שמנהג אשכנז הישן היה שלא לומר הלל בליל פסח ובחו"ל כמעט לא נהגו לומר הלל בליל פסח אלא החסידים בלבד, וכן הוא מנהג מתפללי אשכנז בחו"ל גם היום (וע' בשרשי מנהגי אשכנז ח"א שהאריך בזה), והגרי"ז זצ"ל לא אמר הלל בליל פסח גם בא"י, וממילא אין להוכיח שהנהגה זו היה מחמת דעת הגר"א.

לא ראיתי בההוראה לגבי בן חו"ל שהחליט לעלות לא"י, אך עדיין נמצא בחו"ל, שום חידוש ואם היה איזה צורך לכתוב אותו במכתב למי שנסתפק בזה מאיזה טעם איני רואה שום צורך להביא זה לאנשים שלא טעו בה.

בברכה

שמאי רובין

ירושת"ו

⁹⁷ א"ה: ראה בסופרי משנת תפילין (נספחים בסוה"ס) בענין זה. ובו יתבארו הדברים. ובודאי שהמושג "להשלים ההנחה" אחר המועד, הוא להידור וענין בעלמא ולא מדינא.